

Suomalaisen mediatutkimuksen historiaa 6

Tarmo Malmberg

Suomalaisen mediatutkimuksen historiaa -sarjassa esitellään tekijänsä uran tai alan kehityksen kannalta merkille pantavia töitä. Tarkoitus on samalla herättää kiinnostusta kotimaisen tutkimuksen historiaan, jonka kokonaisuus on edelleen laatimatta.

Viestintä- ja mediatutkimus käyttäytymistieteenä

Osmo A. Wiio. *Readability, Comprehension and Readership: Experimental Study on the Readability of Finnish Magazine Articles, with Special Reference to Readership*. Tampere: Tampereen Yliopisto, 1968.

Mediatutkimus akateemisena oppialana syntyi kaksi kertaa, ensin Saksassa 1910- ja 1920-luvulla sekä sitten Yhdysvalloissa 1930- ja 1940-luvulla. Näistä jälkimmäinen, aikanaan moderniksi kutsuttu vaihtoehto löi itsensä läpi Suomessa 1950-luvulta 1960-luvulle (Malmberg 2019; 2020a). Sille oli luonteenomaista pitäytyminen eräisiin tieteenfilosofisiin periaatteisiin, jotka on liitetty eritoten positivismiin. Alan nimekkäistä kotimaisista edustajista tämän ajattelutavan vei pisimmälle Osmo A. Wiio, joka pitikin media- ja viestintätutkimusta käyttäytymistieteenä. Sen luonnehtimiseksi, mitä käyttäytymistieteellisestä tutkimustyylistä seuraa, tarjoaa Wiion loppuvuodesta 1968 Tampereen Yliopistossa tarkastettu väitöskirja *Readability, Comprehension and Readership* hyvän lähökohdan.

Akateemisen perimätiedon mukaan sana käyttäytymistiede (*behavioral science*) otettiin Yhdysvalloissa käyttöön korvaamaan ilmaisua sosiaali- tai yhteiskuntatiede (*social science*), koska jälkimmäinen saattoi tuoda kuulijan mieleen sosialismin. Tieteen-teoreettisena ilmaisuna termillä on joka tapauksessa selvä yhteys behaviorismina tunnettuun skientistiseen katsomukseen, jonka mukaan luonnontieteille ominainen metodinen ajattelutapa on ulotettava myös ihmistieteisiin (vrt. Lenk 1992, 352–353). Tämä on suunnilleen se merkitys, jonka Wiio antaa media- ja viestintätutkimuksen käyttäytymistieteellisyydelle. Sitä voidaan kutsua metodiseksi positivismiksi, jonka mukaan kaikki tieteen lauseet on palautettavissa annettua (*das Gegebene*) koskeviksi lauseiksi, tai metodiseksi materialismiksi, jonka mukaan kaikki annettu on viime kädessä luonteeltaan

fysikaalista, toisin sanoen koskee ajan ja paikan koordinaatein ilmaistavia ilmiöitä (Carnap 1930, 24). Wiio (1982, 366) on tosin kiistänyt työnsä positivistisen luonteen (*je n'ai jamais accepté ce qualitatif pour mes propres recherches*), mutta yritän seuraavassa osoittaa, mitä käyttäytymistieteellinen metodinen positivismi ja materialismi hänen kohdallaan tarkoittavat (ks. myös Malmberg 1980).

Wiion väitöskirja on kaksivaiheinen kokeellinen tutkimus suomenkielisten aikakauslehtiartikkelien luettavuudesta sekä luettavuuden vaikutuksesta lukijakunnan kokoon. Ensimmäinen, laajempi vaihe on psykolingvistinen (ks. myös Wiio 1974, esim. 12), koska sen intressinä on tutkia kielen ymmärtämiseen vaikuttavia psykologisia tekijöitä (de Schoenen 1972). Niistä pika- ja kestopuistimen informaationkäsittelykapasiteetti muodosti väitöskirjan jälkeen Wiion keskeisen teesin. Tutkimuksen toinen vaihe muodostaa työn varsinaisen mediatutkimuksellisen kysymyksenasettelun: oletuksena on, että lehtiartikkelin helppo- tai vaikeaselkoisuus vaikuttaa lehden lukijamääriin.

Tutkiakseen luettavuuteen vaikuttavia psykolingvistisiä tekijöitä Wiio on järjestänyt vuosina 1965–1968 kahdeksan kokeen sarjan. Koehenkilöinä hän on käyttänyt sekä Tampereen ja Helsingin yliopiston opiskelijoita että kolmen helsinkiläisen koulun – Helsingin Yhtenäiskoulun, Herttoniemen Yhteiskoulun ja Munkkivuoren Yhteiskoulun – oppilaita. Molemmat ryhmät ovat saaneet luettavakseen valikoituja kohtia seitsemästä vaikeudeltaan eritasoisesta suomenkielisestä aikakauslehtiartikkelista. Lehdet olivat *Apu*, *Koululainen*, *Lipas*, *Suomalainen*, *Suomen Kuvalehti*, *Teollisuuslehti* ja *Valitut Palat*. Lehtikirjoitusten vaikeutta Wiio on eritellyt Wilson L. Taylorin (1953) täydennysmenetelmällä. Menetelmä perustuu siihen, että koetilanteessa ärsykkeenä toimivasta tekstistä poistetaan esimerkiksi joka viides sana, ja katsotaan kuinka hyvin koehenkilöt täyttämällä aukkopaiikat kykenevät ymmärtämään tekstin. Behavioristisella kielellä ilmaistuna asia menee näin:

Let us assume that the reader sees a sentence of six words---and one of the words is missing. The reader receives five word stimuli ($S_{1,2,3,4,6}$) and one stimulus which indicates that one word is missing (S_5). The word stimuli produce a sequence of meaning responses from which the reader has to guess the missing S-R relationship. (s. 31.)

Saatujen koetulosten perusteella Wiio on laatinut matemaattisia mittoja, niin sanottuja luettavuuskaavoja, sekä eri tekstilajien vaikeusasteelle että eri-ikäisten ja eri koulutuksen omaavien henkilöiden kyvyille ymmärtää kirjoitettuja tekstejä. Yleisesti sanottuna luettavuutta heikentävät pitkät, vierasperäiset ja epätavalliset sanat, pitkät virkkeet sekä adjektiivien ja adverbien suuri määrä. Luettavuutta lisäävät puolestaan tutut sanat, verbien ja substantiivien suuri määrä sekä kappaleiden lukumäärä. Nämä tulokset ovat olleet pohjana työn toiselle vaiheelle. Siinä Wiio on tutkinut kahden lehden, *Avun* ja *Suomalaisen*, kirjoitusten vaikeuden vaikutusta lukijamääriin. Tutkimusasetelman on mahdollistanut yhteistyö lehtiyritysten kanssa, niin että tutkimusta varten lehtien painoksista on tehty kaksi eri versiota (ns. jaettu painos, engl. *split-run*), joissa saman artikkeliaineiston helppolukuisuutta on vaihdeltu. Käyttäen hyväksi haastattelutietoja siitä, missä määrin lukijat ovat eri painoksiin tutustuneet ja niihin reagoineet, on Wiio voinut päätellä, kuinka luetun aineiston vaikeusaste on vaikuttanut lukijakunnan laajuuteen. Tuloksena on että ”readability is no panacea to increase the readership of a

magazine, newspaper or book. The opposite may be true: with bad readability you can *decrease the readership*” (s. 122).

Wiion väitöskirjan käyttäytymistieteellistä ratkaisua voi luonnehtia lähemmin katsomalla, miten tekijä yhdistää kokeellisen tutkimuksen logiikan positivistis-materialistiisiin premisseihin. Tarkastelen kolmea kysymystä, jotka koskevat tieteellisten faktojen tuottamista, järjestämistä ja käyttöä. Kuvaan miten nämä kolme puolta yhdistyvät käyttäytymistieteelliseen ajatteluun ja kokeellisen metodin logiikkaan (jälkimmäisen klassisena esityksenä ks. Mill 1978 [1843], 379–453; ainoa kokonaisesitys aiheesta mediatutkimuksessa on tiettävästi Koch ym. 2019; ks. myös Thorson ym. 2012).

1) **Käyttäytymistieteellisten faktojen tuottaminen.** Wiion työn lähtökohtana oleva kysymys kuuluu, voidaanko luettavuutta tutkia tieteellisesti, mikä tarkoittaa tekijän mukaan että sitä voidaan mitata. Ehto toteutuu, kun luettavuus on alistettavissa kokeellisen tutkimuksen kohteeksi – eli kun siitä on tehtävissä suorja havaintoja kontrolloiduissa olosuhteissa, joita voidaan systemaattisesti vaihdella eli varioida. Tämän tekee mahdolliseksi se, että kokeenjärjestäjä itse tuottaa sen tosiasia-aineiston, jonka nojalla hän vetää johtopäätöksiä tutkimastaan ilmiöstä. Sanottu piirre erottaa kokeelliset tieteet hermeneuttisista tieteistä, joissa tutkija ei voi manipuloida kohdettaan. Historiantutkija ei voi muuttaa menneiden tapahtumien kulkua, ainoastaan rekonstruoida sitä lähteistä, kun taas kokeellinen tieteen tekijä voi haluamallaan tavalla konstruoida oman tutkimusaineistonsa (tästä kahden tiedetyypin erosta ks. Seiffert 1977 [1970], 152–195).

Wiion ongelmana on, että aiemmat luettavuustutkimukset ovat tuottaneet ristiriitaisia faktoja. Syynä tähän on ”a too liberal interpretation of the comparability of findings of studies made at different times with different subjects and different material” (s. 16). Epättydyttävän tilanteen ratkaisemiseksi Wiio tarjoaa kolme keinoa, jotka samalla perustelevat hänen jatkotutkimuksensa tarpeen: 1) on lisättävä kontrolloitujen tekijöiden, siis sekä kokeessa ärsykkeinä tarjottujen kielellisten sanomien että koehenkilöiden reaktioiden varianssia, 2) vertailtava aiheesta eri maissa ja kielialueilla tehtyjä tutkimuksia ja 3) käytettävä paremmin hyväksi modernin tietokonetekniikan mahdollisuuksia aineiston analyysissä. Ensimmäinen tavoite selittää sen, miksi Wiio on valinnut mukaan helppo- ja vaikeatajuisia lehtiartikkeleita sekä miksi hänen koehenkilönsä edustavat eri-ikäisiä ja eriasteisesti kouluja käyneitä koehenkilöitä. Toinen tavoite selittää erityisesti sen, että Wiio on kohdistanut tutkimuksensa suomenkielisten lehtiartikkelien luettavuuteen. Koska englanti ja suomi ovat erilaisia kieliä, on tutkimuksessa kontrolloitava myös tämän tekijän vaikutusta. Kolmas keino on Wiion työn lopputuloksen kannalta selvästi vähämerkityksisin, joskin kuvaa hyvin tekijän teknistä perehtyneisyyttä. Helpottaakseen työnsä vaatimia laskutoimituksia ja vähentääkseen ihmisvoimien suoritettun laskennan virhelähteitä on Wiio rakentanut analogisen lasku- ja tietokoneen (sen kaksi kytkentäkaavaa on esitetty sivulla 98).

2) **Käyttäytymistieteellisten faktojen selittäminen.** Kokeellinen metodi, tieteellisten faktojen tuottaminen kontrolloituja olosuhteita muuttamalla, nojaa oletukseen ilmiöiden toistuvuudesta: se mikä tapahtuu kerran, tapahtuu uudestaan. Toisin sanoen lähtökohtana on, että maailma käyttäytyy säännönmukaisella tavalla ja että tieteen tehtävänä, kuten Eino Kaila (1939) meillä sodanjälkeiseen yhteiskuntatieteeseen suuresti vaikuttaneessa esityksessään sanoo, on etsiä näitä invariansseja. Koe mahdollistaa väitetysti invarianssien syiden, kausaalisuuden, tutkimuksen samalla, kun se itse perustuu oletukseen kausaalisuuden olemassaolosta (tämä on kokeellisen tieteen eräänlainen hermeneuttinen kehä, jonka mukaan oletetaan se mitä pitäisi tutkia; vrt. Mill 1978

[1843], 318–326). Eli käyttäytymistiede tavoittelee lakitietoa, koska sen avulla voidaan selittää, mitkä yksittäiset faktat liittyvät toisiinsa ja miksi näin tapahtuu.

Wiio edeltänyt luettavuustutkimus (esim. Flesch 1943) lähti siitä, että lehtiartikkelien vaikeusastetta voidaan kuvata matemaattisilla mitoilla tai kaavoilla, joissa lasketaan esimerkiksi sanojen määrä virkettä kohti tai pitkien ja lyhyiden sanojen suhteellinen osuus. Wiion tarkoitus on ollut muodostaa näitä parempia kaavoja, jotka soveltuvat suomenkielisten tekstien helppolukuisuuden mittaamiseen. Työnsä suomenkielisessä tiivistelmä- ja kommenttiosassa hän kuvaa tutkimuksen eräänlaista päätulosta, jonka mukaan "[ei] ole olemassa yleistä hyvän luettavuuden sääntöä, vaan eri koulutus- ja ikäryhmiä varten on kehitettävä omat luettavuuskaavansa" (s. 139). Wiio esittääkin 12 eri kaavaa, joiden selityskykyä hän arvioi tavanomaisilla tilastomatematisilla keinoilla; väitöskirjan jatkotyössä Wiio (1969a) käytti myös graafisia menetelmiä saman asian kuvaamiseksi. Yleisesti ottaen Wiio katsoi, että hänen tuloksensa antoivat tukea monille amerikkalaisille tutkimustuloksille, tämä siitä huolimatta että näihin sisältyi ristiriitoja. Työn loppupäätelmä kuuluukin, että "there is so much discrepancy about the findings of readability research that the whole matter must be reconsidered" (s. 127).

3) **Käyttäytymistieteellisen lakitiedon hyödyllisyys.** Positiivinen tieto tarkoittaa Auguste Comten (1974 [1830–1854], 13), Millin ohella 1800-luvun toisen nimipositivistin, mukaan kahta asiaa: että se koskee todellisuutta (*réalité*) ja että se on hyödyllistä (*utilité*). Lakitieto on hyödyllistä, koska tietämällä mitkä asiat toistuvat voidaan ennakoita niiden kulku ja mahdollistaa siihen vaikuttaminen – tästä Comten (emt., 16) tunnettu iskulause "*voir pour prévoir*". Sama periaate perustelee käyttäytymistieteidenkin hyödyn. Kun meillä on tietoa viestintäkäyttäytymisen lainalaisuuksista, voimme parantaa viestinnän tehoa sekä näin vähentää inhimillisten resurssien hukkakäyttöä ja poistaa ihmisten välisen tiedonkulun pullonkauloja. Tämä on myös Wiion käsitys oman työnsä yhteiskunnallisesta roolista.

Wiio omaksui jo varhain urallaan viestinnällis-pedagogisen näkemyksen, jonka mukaan ihmisten kyky välittää ja omaksua tietoa tulee parantaa. Tuoreena maisterina hän soimasi yliopistoa siitä, että se vetoamalla akateemiseen vapauteen ja henkisen massa-tuotannon vaaraan oli laiminlyönyt opiskeluteknisten taitojen opettamisen kasvateilleen (Wiio 1955; ks. myös Kolbe 1993, 469). Rungas kymmenen vuotta myöhemmin hän yhdessä Munkkivuoren Yhteiskoulun rehtorin Jouko Haaviston kanssa laati koululaisten käyttöön tarkoitetun opiskeluoppaan, joka ilmestyi samaan aikaan väitöskirjan kanssa (Haavisto & Wiio 1968; ks. myös Haavisto & Wiio 1955). Yksilötekijöiden lisäksi perustelee Wiio väitöskirjassaan viestinnän tehokkuuden lisäämistä myös yhteiskuntarakenteen muutoksella, millä hän tarkoittaa uutta tietoyhteiskuntaa (vrt. Wiio 1970):

The amount of information is rapidly increasing in all fields of human knowledge and new generations of students must know more than the previous generations. (s. 22.)

Tekniikan uusimpia saavutuksia seurannut Wiio asetti jo vuonna 1968 suuria toiveita myös tietokoneiden mahdollisuuteen parantaa viestinnän perillemenoaa: "Computers can be programmed to optimize the communication when the audience, the channel and the nature of the message are known." (s. 23.) Toisin sanoen kun lakitietoa syötetään koneelle, se hoitaa lopun ja puhuttelee kutakin yleisöä tehokkaimmalla tavalla. Tästä teknokraattisesta unelmastahan on uudella vuosituhannella tulossa yhä

enemmän todellisuutta, kun tietokonealgoritmit keräävät ihmisten verkkoviestintää koskevaa laki- tai sääntötietoa.

Väitöskirjansa rinnalla ja *Opi oikein* -oppaan (1968) lisäksi Wiio julkaisi vuonna 1968 myös *Ymmärretäänkö sanomasi?* -teoksen. Se toi Wiion tutkijanprofiiliin kaksi lisäpiirrettä, jotka selittävät hänen käyttäytymistieteellisen ajattelutapansa muutosta 1960-luvun jälkeen. Toinen on pyrkimys yleisen viestintäteorian rakentamiseen ja toinen hänen erikoistumisensa organisaatioviestinnän tutkijaksi.

Väitöskirjan jälkeen Wiion tavaramerkiksi viestintä- ja mediatutkijana, sanat nimenomaan tässä järjestyksessä, muodostui järjestelmäteorian soveltaminen niin viestinnän yleisiin kuin joukkoviestinnän erityisiin kysymyksiin. Samalla Wiion tutkimustyylissä tapahtui suuri muutos, jota voi kuvata väljästi siirtymäksi kokeellis-selittävästä taksonomis-kuvailevaan menettelyyn. Tämä näkyi Wiion teorianmuodostuksen saamista piirteistä, jotka samalla lähensivät häntä aristoteeliseen ja hegeliläis-marxilaiseen perinteesseen. Aristoteleen tavoin Wiion teorianmuodostuksen lähtökohdan muodostivat nyt koetulosten käsittelyn sijaan käsiteanalyysi ja käsitteiden luokitteleva määrittely, kuten jako avoimeen ja suljettuun mediajärjestelmään (Aristoteleen tiedenäkemyksestä ks. Hartmann 1957 [1923]). Siksi mallien rakentaminen paljossa korvasi empiirisen ja varsinkin kokeellisen tutkimuksen. Ensimmäisessä uutta lähestymistapaa esittelevässä työssään hän luonnehtiikin mallinrakennusta näin:

Käytämme nimenomaisesti nimitystä malli [...] koska se esitetään kvantifioidumatta ja ilman kokeellista todentamista---Malli esitetään joukkona olettamuksia, joiden oikeellisuus jää myöhemmän tutkimuksen varaan.
(Wiio 1971, 97.)

Muutos vastaa sitä, miten Mill (1978 [1843], 449–453) perustelee kokeellisen tutkimuksen rajoittuneisuuden ja muiden menetelmien tarpeen: kokeella ei voi tutkia monimutkaisia ilmiöitä, joissa vaikuttaa useita erisuuntaisia ja toisiinsa sekoittuvia lakeja. Siksi koe ei Millin mukaan sovellu moraalitieteisiin, joiksi hän myös yhteiskuntatieteitä kutsuu. Wiio päätyy samanlaiseen johtopäätökseen organisaatioviestinnän tutkimuksessa kehitellyn kontingenssinäkemysten avulla (*contingency view*, Wiio 1975a, 5). Sillä Wiio tarkoittaa tilanteen mukaista ja tilanteesta riippuvaa, siis kontekstuaalista tarkastelutapaa, jolle hän antaa suomenkielisen termin sovitemalli. Sovitemallin mukaan ”viestintäjärjestelmät elävät ja muuttuvat jatkuvasti, ne ovat aikaan sidottuja tapahtumasarjoja”, joilla on ”monimuuttujaluonne” ja jotka ovat ainutkertaisia (Wiio 1978 [1973/1977], 109 ja 111). Siksi viestintämallit on aina sovittava tilanteen mukaan, mitään yleispätevää viestintäsääntöä ei ole. Näkemys tulee lähelle Hegelin dialektiikan ajatusta konkreettisesta totaliteetista ja sitä vastaavaa abstraktista konkreettiseen nousemisen metodia (Marx 1974 [1857–1858], 21–22). Wiion kannan erottaa siitä kuitenkin hänen positivistis-materialistinen peruskantansa, jonka mukaan ihminen on viime kädessä biologinen, ei yhteiskunnallinen olento (vrt. myös K. Pietilä 1978, 240–241; 1980, 12–13). Geneettinen perimä, fysiologia ja tarverakenne perustavat ihmisen luonnonoliona, ja siksi aika on Wiiole fyysikaalinen, ei historiallinen ilmiö. Tämän vuoksi Wiio (vrt. esim. 1978 [1973/1977], 115–116) pitää kiinni ajatuksesta, jonka mukaan sovitemallien pätevyys tulee voida verifioida kokeellisella tutkimuksella.

Wiion tapa soveltaa järjestelmäteoriaa joukkoviestintään nojaa eroon suljetun ja avoimen järjestelmän välillä (Wiio 1971, 116–120; 1975b; 1977b; 1978 [1973/1977],

184–193; 1983; Wiio & Åberg 1975; radikaalisti toisenlaisena järjestelmäteoreettisena ratkaisuna ks. Luhmann 1995). Yleisessä järjestelmäteoriassa järjestelmä on suljettu, jos sillä ei ole vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa, ja päinvastaisessa tapauksessa avoin. Esimerkiksi maailmankaikkeus on suljettu järjestelmä, koska sillä ei määrittelyn mukaan ole ympäristöä, kun sen sijaan Maa muodostaa avoimen järjestelmän. Järjestelmäteoreettisen merkityksen lisäksi Wiio antaa avoimen ja suljetun järjestelmän käsitteelle myös informaatioteoreettisen ja poliittis-normatiivisen sisällön. Informaatioteoreettisessa mielessä avoin on joukkoviestintäjärjestelmä, jonka tilat ovat mahdollisimman ennakoimattomia, siis järjestelmän itsensä kannalta informatiivisia. Kun Wiio (esim. 1983) yhdistää avoimen mediajärjestelmän liberaaleihin tai pluralistisiin yhteiskuntiin ja sulkeisen kommunistisiin tai diktatorisiin, erottelu saa lisäksi poliittis-normatiivisen sisällön. Se ei ainoastaan kuvaa eri vaihtoehtoja, vaan asettaa ne samalla arvoasteikolle. Ongelmaksi muodostuu se, ettei näitä kolmea järjestelmä-käsitettä eroteta riittävästi toisistaan. Toisin sanoen Wiio siirtyy huomaamatta ensimmäisestä ja toisesta käsityksestä, jotka ovat formaaleja ja arvoneutraaleja, esittämään normatiivisia väittämiä yhteiskunnallisesti toivottavista asiantiloista. Epäjohdonmukaisuus tulee esiin parissa paljon puhuvassa kohdassa.¹

Tutkimus *Yleisö ja Yleisradio* (Wiio 1971) liittyi niin kutsutun Reporadion jälkipuiniin. Reporadiolla tarkoitetaan Eino S. Revon pääjohtajakauden Yleisradiota ja sen ohjelmapoliittista linjaa vuosina 1965–1969 (siitä ks. Hemánus 1972; Salokangas 1996, 149–246). Linja herätti porvaristossa ärtymystä samaan tapaan kuin vuosikymmenen alkupuolen kirjasodat (vrt. Tarkka 1966; Tarkan työn esittelyä Malmberg 2020b): ”Selvästi ärtynein oli ns. keskiluokka, jonka sekä moraalisia että poliittisiä käsityksiä ohjelmisto tuntuu loukanneen.” (Wiio 1971, 73.) Wiio määrittelee kuitenkin avoimen, siis toivottavan mediajärjestelmän informaatioteoreettisesti järjestelmäksi, joka on ennakoimaton ja jonka tarjoama informaatio siis ei välttämättä vastaa ihmisten odotuksia. Reporadion keskiluokkaiset vastustajat taas, kirjasotien nostattajien tavoin, selvästikin halusivat suhteellisesti suljettua mediajärjestelmää, joka olisi vastannut heidän omaa maailmankuvaansa. Kun Wiio työllään selvästi asettui samaan rintamaan Reporadion vastustajien kanssa, saivat viestintäpoliittiset mieltymykset voiton hänen tieteellisistä premisseistään.

Yhdessä Leif Åbergin kanssa laatimassaan tutkimuksessa suomalaisesta mediajärjestelmästä Wiio (Wiio & Åberg 1975, esim. 74; ks. myös sen rinnakkaistyötä Wiio 1975b) määrittelee median avoimuuden poliittiseksi tasapainoisuudeksi ja neutraaliudeksi. Määritelmästä seuraa, että poliittisesti sitoutumattomat mediat ovat avoimia ja poliittisesti sitoutuneet suljettuja. 1970-luvun Suomessa *Helsingin Sanomat* edusti edelistä ja *Hufvudstadsbladet* jälkimmäistä ääripäätä. Määritelmästä seuraa lisäksi, että ihanteellisin eli avoimin lehdistöjärjestelmä koostuisi ainoastaan *Helsingin Sanomien* tapaisista sanomalehdistä. Tämä sotisi kuitenkin demokraattista mielipiteenilmaisua vastaan, joka edellyttää eri yhteiskuntaryhmien mielipiteiden esilletuontia – siis myös puolielehdistön mahdollisuutta. Wiion ja Åbergin tutkielma, joka on selvästi suunnattu puolielehdistöä vastaan, päättyikin toteamaan, että ”[t]he closed political press does still have an important role which far exceeds its circulation.” (emt, 78.) Wiion järjestelmäteoreettisessa mallissa ei ole kuitenkaan sijaa tälle johtopäätökselle, koska avoin ja suljettu järjestelmä määritellään toisilleen, vaikkakin vain suhteellisesti, vastakkaisiksi. Ongelman muodostaa se, ettei Wiio tee riittävää eroa avoimen ja suljetun mediajärjestelmän sekä avoimen ja suljetun median välillä: avoin, tasa-arvoinen ja demokraattinen

mediajärjestelmä edellyttää *sekä* avoimia *että* suljettuja medioita – siis toisin termein sekä suurelle yleisölle että pienille erikoisyleisöille tarkoitettuja viestintäkanavia. Tästä hän kielii myös internetin saama suuri suosio omana aikanamme.

Yleisen järjestelmäteoreettisen viestintäkäsityksen lisäksi Wiio tunnetaan varsinkin organisaatioviestinnän tutkimuksen esittelijänä ja edistäjänä Suomessa. (Organisaatioviestinnän sijaan puhutaan meillä nykyään yhteisöviestinnästä, joka on kuitenkin edellistä huomattavasti laajempi käsite: kaikki organisaatiot ovat yhteisöjä, mutta kaikki yhteisöt eivät ole organisaatioita.) Jo *Ymmärretäänkö sanomasi?* -teoksessaan Wiio (1968, 131–167) siirtyi ilman varoitusta käsittelemään organisaatioiden viestintäkysymyksiä, ikään kuin tämä aiheen raja-olisi ollut itsestään selvä. Teoksen monisteversion (Wiio 1966) kustantaja oli ollut Suomen Työnantajien Keskusliitto, joten aihe on ollut Wiioille jo väitöskirjatyön aikoihin läheinen. Heti väittelyn jälkeen hän julkaisi artikkelin ”Yrityksen viestinnän tehostamisesta” (Wiio 1969b), mitä seuraavalla vuosikymmenellä seurasi joukko aiheita käsitteleviä empiirisiä ja teoreettisia töitä (Wiio & Helsilä 1974; Wiio 1975; 1977; ks. myös Wiio 1978 [1973/1977], 174–178). Organisaatiot nojaavat joukkoviestintään, mutta paljossa myös muihin viestintämuotoihin. Siksi kaikki niitä koskeva viestintätutkimus ei kuulu käsillä olevaan kirjoitussarjaan, joka käsittelee mediaajulkisuuden, siis julkisten tieto- ja informaatiovirtojen tutkimusta.

Osmo A. Wiio (1928–2013) oli suomalaisen media- ja viestintätutkimuksen näkyvä hahmo varsinkin 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuolella, jolloin kiista ns. ”nordenstren-gilaisten” ja ”wiiolaisten” eli ”tamperelaisten” ja ”helsinkiläisten” välillä kävi kuumimmillaan (rintamalinjoista ks. V. Pietilä 1982, 3–6; Wiio 1982, 364). Wiio oli kiistassa altavastaaja, koska kriittis-marxilaisen tutkimuksen valta-aseman vuoksi hänen taakseen asettunut opiskelija- ja tutkijarintama oli kapeampi. Wiioilla oli kuitenkin riittävästi akateemista siviilirohkeutta käydäkseen ”yhden miehen sotaa” virheellisinä pitamiään katsomuksia vastaan. Nykyään, kun väitöstilaisuudet ovat lyhentyneet ja tulleet enemmän kysely- kuin väittelytunneiksi, tuntuu mahdottomalta ajatella, että joku yleisöstä käyttäisi hyväkseen akateemiseen käytäntöön kuuluvaa ylimääräisen vastaväittäjän oikeutta ja esittäisi työn hylkäämistä. Näin tapahtui kuitenkin Tampereen yliopistossa syksyllä 1974, kun tarkastettavana oli Kari Rantalaihon psykologian alaan kuulunut väitöskirja *Kielellisen ilmauksen informaatorakenne ja ymmärrettävyys*.

Työssään Rantalaiho arvostelee Wiion omassa väitöskirjassaan esittämiä näkemyksiä luettavuudesta. Tämä sai Wiion (1974, 3) ylimääräisen vastaväittäjän lausunnossaan toteamaan olevan ”käsittämätöntä, että tällainen teksti on päässyt ennakkotarkastuksesta väitöstilaisuuteen saakka”. Koska väitöstyö Wiion mukaan osoitti ”suurta huolimattomuutta ja piittaamattomuutta alkeellisistakaan tieteellisen työn muotovaatimuksesta”, hän esitti tiedekunnalle, ettei sitä hyväksytä (emt., lausunnon johdantosivu). Ehkä Wiion kiukku pursui yli äyräidensä myös siksi, että Rantalaiho (1974, ei sivunumerointia) päätti työnsä alkusanat seuraavasti:

Ja vielä kiitokset kaikille puoluetovereille, kommunisteille. Tieteelliseen ajatteluuni ovat Marx, Engels ja Lenin vaikuttaneet käänteentekevällä tavalla; yhtä antoisaksi ja onnekaaksi olen havainnut osallistumiseni kommunistisen ja demokraattisen liikkeen työhön.

Helge Miettusen, Eino Suovan ja Raino Vehmoksen tavoin kuului Wiio vielä siihen alan tutkijapolveen, jolla oli aktiivielämää yliopiston ulkopuolellakin; nytemminhän professoreiksi nousee ainoastaan omistautumalla opinnoista lähtien pelkästään tutkijanuralle. Wiion piti laatia väitöskirjansa poliittisesta historiasta legendaarisen L. A. Puntilan johdolla, mutta väitöstyö vei 15 vuotta, minä aikana oppiainekin vaihtui tiedotusopiksi (ks. s. 5). ("Puntilan kautta" edustaa Wiion myöhemmästä tutkimuslinjasta täysin poikkeava lehdistöhistoriallinen tutkielma Wiio 1960.) Tällä välillä Wiio ehti toimia Otavan tietokirjallisuustoimittajana, Suomen Kulttuurirahaston tiedotussihteerinä, vapaana lehtimiehenä sekä Suomen Työnantajien Keskusliiton suhdetoiminnan asiamiehenä (henkilötiedoista ks. Kuka Kuka On 1994, 1063; Aula 2007). Väittely ja sitä seurannut paneutumisen organisaatioviestinnän tutkimukseen avasivat hänelle 1970-luvulla tien Helsingin kauppakorkeakoulun ylimääräiseksi professoriksi ja Liiketaloustieteellisen Tutkimuslaitoksen johtajaksi. Kaiken lisäksi Wiio ehti toimia myös pääministeri Teuvo Auran sihteerinä 1971–1972 ja Liberaalisen Kansanpuolueen kansanedustajana 1975–1979. Paljon julkista kohua herättäneen virantäytön päätteeksi Wiio nimitettiin vuonna 1979 Helsingin yliopiston viestinnän professoriksi, mitä virkaa hän hoiti eläkkeelle siirtymiseensä saakka vuonna 1991 (virantäytöstä ks. Kortti 2013, 414–415; 2020, 238–250).

"Suomalainen viestinnän tutkimus on eittämättä maailman huippuluokkaa" kirjoittivat seitsemänkymmenluvulla Wiion oppilaat ja työtoverit Erja Erholm ja Leif Åberg (1978, 8) tarkoittaen epäilemättä myös Wiion tieteellistä tuotantoa. Wiio loikin itselleen nimen alan yhdysvaltalaisessa akateemisessa maailmassa, hänelle jopa tarjottiin 70-luvulla Buffalon yliopiston professuuria (Kortti 2020, 242). Wiio toimi International Communication Associationin (ICA) johtokunnan jäsenenä 1974–1977, ja hänet otettiin seuran kunniajäseneksi (*fellow award*), huomionosoitus joka Wiion elinaikana suotiin vain ani harvoille ei-amerikkalaisille (Meyen 2013, 123). ICA:n aiempi puheenjohtaja Lee Thayer (1979) katsoikin Helsingin professuurin asiantuntijalausunnossaan, että Wiio on "an internationally-recognized scholar in communication theory". Wiio aloitti jo opiskeluaikoina Yhdysvalloissa vierailut (Pantzar 2013, 116), mikä selvästi painoi leimansa hänen tieteelliseen orientaatioonsa: hän etsi intellektuaalista inspiraatiota nimenomaan USA:sta. Vaikka Wiio (1975a, 52) omien sanojensa mukaan luki säännöllisesti (*regularly*) kirjallisuutta viidellä kielellä, hänen väitöskirjan jälkeisistä tieteellisistä töistään on käytännöllisesti katsoen turha etsiä muita kuin englannin- ja joitakin suomenkielisiä lähteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että kun Wiio (1978 [1973/1977], 163) esimerkiksi sanoi jonkin ajatuksen saaneen huomiota kansainvälisessä tutkimuksessa, hän tarkoitti, että aiheesta keskusteltiin Yhdysvalloissa.

Oma lukunsa Wiion – ja akateemisen elämämme – Amerikan-suhteita on Wiion väitöskirjan tarkastus. Wiio oli tutustunut vastaväittäjäänsä, Pennsylvanian yliopiston viestintätutkimuksen ja psykologian professori Percy H. Tannenbaumiin niin kutsutussa Salzburgin seminaarissa 60-luvun ensipuoliskolla (Nordenstreng 1988, 16) ja ollut tämän jälkeen hänen kanssaan kirjeenvaihdossa (s. 161). Suomessa Tannenbaum sai poikkeuksellisen vastaanoton, kun Tampereen Yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta käsittelee häntä silkkihansikkain. Nimittäin Wiion väitöskirjan hyväksyttiin ilman vastaväittäjän kirjallista tarkastuslausuntoa (Tampereen Yliopisto 1968). Tarkastuslausunnon sijaan Tannenbaum (1968) laati ainoastaan 23 rivin mittaisen painatuslupalausunnon, jonka asiasisältö pelkistyi lauseeseen "I regard Osma Wiio's dissertation to constitute a worthy contribution to the field of communication". Tannenbaum tosin lupasi perustella

kantansa itse väitöstilaisuudessa. Koska perusteet esitettiin ainoastaan suullisesti, jää historian hämärään, mitä sanottavaa vastaväittäjällä työstä oikeastaan oli.

Hieman väitöskirjansa valmistumisen jälkeen Wiio haki Tampereen Yliopiston uutta tiedotusopin professorinvirkaa. Tässä yhteydessä yleisen valtio-opin professori Jaakko Nousiainen ja sosiaalipsykologian professori Kullervo Rainio laativat arvionsa hänen työstään. Nousiainen katsoi, että ”Osma A. Wiio on tyyppiltään enemmän hankitun tiedon levittäjä ja kansanomaistaja kuin pitkäjänteisesti työskentelevä ja syvälle porautuva tutkija”, joskin ”väitöskirja epäilemättä osoittaa hakijalla olevan taipumuksia myös varsinaisena tutkimustyönä tapahtuvaan tiedon hankintaan”. Rainio taas piti työtä ”idearikkaana”, mutta arvosteli tutkimuksen tilastollista käsittelyä, erityisesti faktorianalyysin hätköityä käyttöä (Nousiainen ja Rainion lausunnot sisältyvät teokseen Jyränki ym. 1971, 102 ja 112–113). Wiion luettavuuskaavoihin, joita hän väitöskirjansa lisäksi esitteli muissakin kirjoituksissaan, kiinnitti 70-luvulla huomiota Auli Hakulinen, myöhempi suomen kielen professori. Hakulisen (1978, 55) mukaan kaavat ”vaikuttavat lingvistisesti ja psykologisesti ulkokohtaisilta”. Wiiole (1981, 55) kielitiede olikin käyttäytymistiede, joka nojaa kokeellisiin tutkimustuloksiin.

Wiioilla oli selvästi kaksi vahvuusaluetta, kuten nykyään sanotaan: empiirinen sosiaalitutkimus ja teoreettis-taksonominen mallinrakennus. Wiion tieteenihanne oli mittava tiede, eikä siksi ole ihme, että hänen varmaankin parhaat työnsä olivat matemaattis-empiirisiä (väitöskirjan lisäksi ks. ainakin Wiio 1975b; 1977a). Sitä, että hän tunsi olevansa omalla alueellaan tilastomatematiikan menetelmien käytössä, kuvaa hänen perusteltu kriittisyytensä. Toisin sanoen Wiio kykeni erottamaan hyvän empiirisen tutkimuksen huonosta eli kuten hän metodityössään toteaa:

Tilastollisen käsittelyn tuloksena syntynyt tieto on vain sisään syötetyn tiedon uudelleenkäsittelyä, ei mitään muuta [...] Hieno tietokoneohjelma ei vähääkään paranna heikosti suoritettua haastattelun luotettavuutta eikä viideskään desimaali pelasta epäselviin kysymyksiin annettujen vastausten merkitsevyyttä. (Wiio 1979, 47.)

Teoreettisen tutkimuksen puolella Wiion asiantuntemus ei ollut yhtä varmalla pohjalla. Wiio oli viehätynyt myös teoreettiseen työhön, mutta sen eri ihmis- ja yhteiskuntatieteelliset vaihtoehdot eivät olleet hänelle samalla tavalla tuttuja kuin tilastomatematiikka. Näin hän ei aina ymmärtänyt oman menettelytapansa yhteyttä muihin tutkimustyyliin. Tämä koskee erityisesti järjestelmäteorian suhdetta hegeliläis-marxilaiseen teoreettiseen perinteeseen, joka järjestelmäteorian tapaan on yritys ajatella todellisuutta dynaamisesti, holistisesti ja kontekstuaalisesti (vrt. Wiio 1975a, 21–22). Wiio (1992, 97–99) tarkastelikin vielä 90-luvulla marxilaista mediatutkimusta paljolti 70-luvun poliittisten ja viestintäpoliittisten silmälasien lävitse. Hänen puolustukseksi voidaan sanoa, ettei amerikkalainen käyttäytymistieteellinen viestintätutkimus tarjoa parasta lähtökohtaa keskieuropalaisen ajattelun ymmärtämiselle.

Kiitän Tampereen kaupunginkirjaston tietopalvelusihteri Pirjo Hannua korvaamattomasta avusta Wiion tuotannon jäljittämisessä.

Kirjallisuus

- Aula, Pekka (2007). Wiio, Osmo Antero (1928–). Teoksessa: Klinge, Matti (toim.). *Suomen kansallisbiografia*. 10. nide. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 506–507.
- Carnap, Rudolf (1930). Die alte und die neue Logik. *Erkenntnis* 1, 12–26.
<https://doi.org/10.1007/bf00208606>
- Comte, Auguste (1974 [1830–1854]). *Philosophie des sciences*. Textes choisis par Jean Laubier. Paris: Presses universitaires de France.
- Erholm, Erja & Åberg, Leif (1978). Johdanto. Teoksessa: Erholm, Erja & Åberg, Leif (toim.). *Viestinnän virtauksia*. Helsinki: Otava, 7–8.
- Flesch, Rudolf F. (1943). Estimating the Comprehension Difficulty of Magazine Articles. *Journal of General Psychology* 28, 63–80. <https://doi.org/10.1080/00221309.1943.10545195>
- Haavisto, Jouko & Wiio, Osmo (1955). Miksi ei opeteta, miten opitaan. *Ylioppilaslehti* 34/1955, 10.
- Haavisto, Jouko & Wiio, Osmo A. (1968). *Opi oikein*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Hakulinen, Auli (1978). Kielitieteen soveltamisesta. Teoksessa: Honko, Lauri ym. *Humanistisesta tutkimuksesta: metodeja ja ajankohtaisia kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 48–63.
- Hartmann, Nicolai (1957 [1923]). Aristoteles und Hegel. Teoksessa: Hartmann, Nicolai. *Kleinere Schriften*. Bd. 2. *Abhandlungen zur Philosophie-Geschichte*. Berlin: Walter de Gruyter & Co., 214–252. <https://doi.org/10.1515/9783110842654.214>
- Hemánus, Pertti (1972). *Reporadion nousu ja tuho*. Helsinki: Otava.
- Jyränki, Antero; Littunen, Yrjö & Repo, Eino S. (1971). *Miten professoria tehdään: kiistakirjoitus akateemisesta nimitysjärjestelmästä*. Helsinki: Otava.
- Kaila, Eino (1939). *Inhimillinen tieto: mitä se on ja mitä se ei ole*. Helsinki: Otava.
<https://doi.org/10.2307/2267566>
- Koch, Thomas; Peter, Christina & Müller, Philipp (2019). *Das Experiment in der Kommunikations- und Medienwissenschaft: Grundlagen, Durchführung und Auswertung experimenteller Forschung*. Wiesbaden: Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-658-19754-4_1
- Kolbe, Laura (1993). *Sivistyneistön rooli: Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta 1944–1959*. Helsinki: Otava.
- Kortti, Jukka (2013). *Ylioppilaslehden vuosisata*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kortti, Jukka (2020). *Valtaan ja vastavirtaan: Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta 75 vuotta*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Kuka Kukin On (1994). *Kuka Kukin On: henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1994*. Helsinki: Otava.
- Lenk, Hans (1992). Szientismus. Teoksessa: Seiffert, Helmut & Radnitzky, Gerard (toim.). *Handlexikon der Wissenschaftstheorie*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 354–358.
- Luhmann, Niklas (1995). *Die Realität der Massenmedien*. 2., laaj. p. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Malmberg, Tarmo (1980). Suomalaisen tiedotusopin koulukunnat: kriittinen arvio. Teoksessa: Laine, Jarmo E. J. (toim.). *Tiedotusopin tutkijaseminaari, Helsinki 30.3.1979: seminaariraportti*. Helsinki: Suomen Akatemia, yhteiskuntatieteellinen toimikunta, 28–32.
- Malmberg, Tarmo (1984). *Journalismikritiikki*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Malmberg, Tarmo (2019). Mediatutkimuksen yhteiskunnallistuminen. *Media & viestintä* 42:4, 246–252. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/88454> (luettu 24.9.2020).
- Malmberg, Tarmo (2020a). Määrällinen sisällön erittely ja vertaileva ulkomaanuutistutkimus. *Media & viestintä* 43:1, 124–132. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/91083> (luettu 24.9.2020).

- Malmberg, Tarmo (2020b). Kirjasodat ja julkisuuden rakennemuutos Suomessa. *Media & viestintä* 43:2, 188–196. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/95676> (luettu 24.9.2020).
- Marx, Karl (1974 [1857–1858]). *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie: (Rohentwurf)*. Berlin: Dietz. <https://doi.org/10.1515/9783050063430-005>
- Meyen, Michael (2013). Normativität in der US-Community – Ein Beitrag zu den Strukturen des kommunikationswissenschaftlichen Feldes. Teoksessa: Karmasin, Matthias; Rath, Matthias & Thomas, Barbara (toim.). *Normativität in der Kommunikationswissenschaft*. Wiesbaden: Springer VS, 117–132. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19015-0_5
- Mill, John Stuart (1978 [1843]). *A System of Logic Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*. (Collected Works VII–VIII). Toronto: University of Toronto Press; London: Routledge & Kegan Paul. <https://doi.org/10.5962/bhl.title.25118>
- Nordenstreng, Kaarle (1988). Silloin ennen. Teoksessa: Kivikuru, Ullamaija; Levo-Henriksson, Ritva; Mäkinen, Helena; Rantanen, Terhi; Sassi, Sinikka; Tiihonen, Pertti & Åberg, Leif (toim.). *Viestinnän valtateillä: Osmo A. Wiio kuusi vuosikymmentä*. Helsinki: Yliopistopaino, 1–20.
- Pantzar, Mika (2013). Kuinka nykyaika tuotiin Suomeen: Osmo A. Wiio tieteen ja teknologian popularisoijana. *Media & viestintä* 36: 3–4, 109–118.
- Pietilä, Kauko (1978). Yleisradiotutkimuksen metodista. Teoksessa: Littunen, Yrjö; Rautio, Pertti & Saarinen, Aino (toim.). *Tieto, tiede, yhteiskunta: keskustelua yhteiskuntatieteistä 1978*. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, 221–252.
- Pietilä, Kauko (1980). *Formation of the Newspaper: A Theory*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pietilä, Veikko (1982). *Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Rantalaiho, Kari (1974). *Kielellisen ilmauksen informatorakenne ja ymmärrettävyys*. Tampere: Tampereen yliopisto, psykologian laitos.
- Salokangas, Raimo (1996). *Aikansa oloinen: Yleisradion historia 2 (1949–1996)*. Helsinki: Yleisradio.
- de Schoenen, Maria-Scania (1972). Psycholinguistique. Teoksessa: Ducrot, Oswald & Todorov, Tzvetan. *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris: Seuil, 92–98.
- Seiffert, Helmut (1977 [1970]). *Einführung in die Wissenschaftstheorie*. Bd. 2. *Geisteswissenschaftliche Methoden: Phänomenologie – Hermeneutik und historische Methode – Dialektik*. 7. p. München: C. H. Beck. <https://doi.org/10.1163/157007372x00279>
- Tannenbaum, Percy H. (1968). Esitarkastuslausunto Osmo A. Wiion väitöskirjasta. Tampereen Yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kokouspöytäkirja 14/6.11.1968, 12 §, liite. Tampereen yliopiston arkisto.
- Tampereen Yliopisto (1968). Tampereen Yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kokouspöytäkirja 21/23.12.1968, 9 §, liite 30. Tampereen yliopiston arkisto. <https://doi.org/10.23978/inf.76075>
- Tarkka, Pekka (1966). *Paavo Rintalan saarna ja seurakunta: kirjallisuussosiologinen kuvaus Paavo Rintalan tuotannosta, suomalaisen kirjasodan rintamista ja kirjallisuuden asemasta kulttuurin murroksessa*. Helsinki: Otava, 1966.
- Taylor, Wilson L. (1953). "Cloze Procedure": A New Tool for Measuring Readability. *Journalism Quarterly* 30, 415–433. <https://doi.org/10.1177/107769905303000401>
- Thayer, Lee (1979). Lausunto viestinnän professorin viran hakijan pätevydestä. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kokouspöytäkirja 4.10.1979, 23 §, liite B. Helsingin yliopiston arkisto.

- Thorson, Esther; Wicks, Rob & Leshner, Glenn (2012). Experimental Methodology in Journalism and Mass Communication Research. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 89:1, 112–124. <https://doi.org/10.1177/1077699011430066>
- Wiio, Osmo A. (1955). Opiskelun tekniikasta. *Ylioppilaslehti* 38/1955, 5.
- Wiio, Osmo A. (1960). Sortokautta ulkomaiden lehdistössä. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.). *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Porvoo & Helsinki: WSOY, 155–169.
- Wiio, Osmo A. (1966). *Kommunikaatio – tiedonvälitys*. Helsinki: Suomen Työnantajien Keskusliitto.
- Wiio, Osmo A. (1968). *Ymmärretäänkö sanomasi? Viestintä – tiedonvälitys*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Wiio, Osmo A. (1969a). Lehtikieli ja ymmärrettävyys. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.). *Joukkotiedotus ja yleisö*. Helsinki: Weilin+Göös, 87–102.
- Wiio, Osmo A. (1969b). Yrityksen viestinnän tehostamisesta. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 18:3, 645–665.
- Wiio, Osmo A. (1970). Tiede ja tekniikka elämämme muuttajana. Teoksessa: Waris, Klaus; Alldardt, Erik & Wiio, Osmo A. *Valinnan yhteiskunta*. Helsinki: Weilin + Göös, 9–38.
- Wiio, Osmo A. (1971). *Yleisö ja Yleisradio: tutkimus suomalaisten yleisradiotoimintaa ja -ohjelmia koskevista mielipiteistä sekä yleisradiojärjestelmästä kokonaisuutena*. Helsinki: Weilin + Göös.
- Wiio, Osmo A. (1974). Niin kutsutun ylimääräisen vastaväittäjän lausunto Kari Rantalaihon väitöskirjasta. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kokouspöytäkirja 16/6.11.1974, liite 23. Tampereen yliopiston arkisto.
- Wiio, Osmo A. (1975a). *Systems of Information, Communication and Organization: Studies in Control Systems of Humans and Organizations*. Helsinki: Helsinki Research Institute for Business Economics.
- Wiio, Osmo A. (1975b). Suomalainen joukkoviestintä ja talouselämä. Teoksessa: Fjaestad, Björn; Nowak, Kjell; Wiio, Osmo A. & Åberg, Leif. *Joukkoviestimet ja yritys*. Helsinki: Weilin + Göös, 201–238.
- Wiio, Osmo A. (1977a). Organizational Communication – Interfacing Systems: Results of Three Years of Communication Audits in Finnish Organizations. *Finnish Journal of Business Economics* 26:2, 259–285.
- Wiio, Osmo A. (1977b). Open and Closed Mass Media Systems and Problems of International Communication Policy. *Studies in Broadcasting* 13/1977, 67–90.
- Wiio, Osmo A. (1978 [1973/1977]). *Viestinnän perusteet*. Uudistettu laitos, 2. p. Helsinki: Weilin + Göös.
- Wiio, Osmo A. (1979). *Käyttäytymisen tutkiminen*. Helsinki: Helsingin yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Wiio, Osmo A. (1981). *Information and Communication: A Conceptual Analysis*. Helsinki: Helsingin yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Wiio, Osmo A. (1982). Communication et médias: les orientations de la recherche en Europe – Finlande. Ransk. Jean-Pierre Marhuenda. *Cahiers de la communication* 2:4–5, 362–368.
- Wiio, Osmo A. (1983). The Mass Media in the Western World. Teoksessa: Martin, L. John & Chaudhary, Anju Grover (toim.). *Comparative Mass Media Systems*. New York: Longman, 85–94. <https://doi.org/10.1177/000169938602900218>
- Wiio, Osmo A. (1985). Wiion ”journalismikäsitteestä” ja vähän muustakin. *Tiedotustutkimus* 8:1 57–60. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/73644> (luettu 24.9.2020).
- Wiio, Osmo A. (1992). *Viestinnän tutkimussuuntia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Wiio, Osmo A. & Helsilä, Martti (1974). Auditing Communication in Organizations: Standard Survey ”LTT Communication Audit”. *Finnish Journal of Business Economics* 23:4, 303–315.

Wiio, Osmo A. & Åberg, Leif (1975). Open and Closed Mass Media Systems. Teoksessa: Wiio, Osmo A. *Systems of Information, Communication and Organization: Studies in Control Systems of Humans and Organizations*. Helsinki: Helsinki Research Institute for Business Economics, 61–78.

Viitteet

¹ Esitin työssäni Malmberg (1984, 77–87) suunnilleen saman näkemyksen, jota Wiio (1985) kuitenkin piti virheellisenä. Käytyäni nyt laajasti läpi Wiion tuotantoa en ole katsonut aiheelliseksi muuttaa tulkintani suuria linjoja. Perusteenani on lähinnä se, että vastineessaan Wiio, voisi sanoa positivistisesti, sivuuttaa olennaisen kysymyksen järjestelmäteorian normatiivisesta perustasta. Ei olekaan sattuma, että Wiio (1975a, 22) ymmärsi kantansa vaihtoehtona normatiivisille malleille. Esimerkiksi väitöskirjassaan hän silti esittää luottavuuskaavojen muodossa toimintaehdotuksia – siis normeja sille miten tulee viestiä. Viestintänormeja ei voi kuitenkaan perustella kokeellisen tieteen avulla.